

ΕΛΕΝΗ

Γιώργος Σεφέρης, *Κύπρον, οὐ μ' ἐθέσπισεν*, 1955

ΤΕΥΚΡΟΣ: ...ἐς γῆν ἐναλίαν Κύπρον, οὐ μ' ἐθέσπισεν
οἰκεῖν Ἀπόλλων, ὄνομα νησιωτικὸν
Σαλαμῖνα θέμενον τῆς ἐκεῖ χάριν πάτρας.
ΕΛΕΝΗ: Οὐκ ἦλθον ἐς γῆν Τρωάδ', ἀλλ' εἶδωλον ἦν.

ΑΓΓΕΛΟΣ: Τί φῆς;
Νεφέλης ἄρ' ἄλλως εἶχομεν πόνους πέρι;

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ, *ΕΛΕΝΗ*

«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες».

Αηδόνι ντροπαλό, μες στον ανασασμό των φύλλων,
συ που δωρίζεις τη μουσική δροσιά του δάσους
στα χωρισμένα σώματα και στις ψυχές
αυτών που ξέρουν πως δε θα γυρίσουν.
Τυφλή φωνή, που ψηλαφείς μέσα στη νυχτωμένη μνήμη
βήματα και χειρονομίες· δε θα τολμούσα να πω φιλήματα·
και το πικρό τρικύμισμα της ξαγριεμένης σκλάβας.

«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες».

Ποιές είναι οι Πλάτρες; Ποιός το γνωρίζει τούτο το νησί;
Έζησα τη ζωή μου ακούγοντας ονόματα πρωτάκουστα:
καινούριους τόπους, καινούριες τρέλες των ανθρώπων
ή των θεών·
η μοίρα μου που κυματίζει
ανάμεσα στο στερνό σπαθί ενός Αϊάντα
και μιαν άλλη Σαλαμίνα
μ' έφερε εδώ σ' αυτό το γυρογιάλι.
Το φεγγάρι
βγήκε απ' το πέλαγο σαν Αφροδίτη·
σκέπασε τ' άστρα του Τοξότη, τώρα πάει νά βρει
την καρδιά του Σκορπιού, κι όλα τ' αλλάζει.
Πού είν' η αλήθεια;
Ήμουν κι εγώ στον πόλεμο τοξότης·
το ριζικό μου, ενός ανθρώπου που ξαστόχησε.

Αηδόνι ποιητάρη,
σαν και μια τέτοια νύχτα σ' ακροθαλάσσι του Πρωτέα
σ' άκουσαν οι σκλάβες Σπαρτιάτισσες κι έσυραν το θρήνο,
κι ανάμεσό τους —ποιός θα το 'λεγε— η Ελένη!
Αυτή που κυνηγούσαμε χρόνια στο Σκάμαντρο.
Ήταν εκεί, στα χείλια της ερήμου· την άγγιξα, μου μίλησε:
«Δεν είν' αλήθεια, δεν είν' αλήθεια» φώναζε.
«Δεν μπήκα στο γαλαζόπλωρο καράβι.
Ποτέ δεν πάτησα την αντρειωμένη Τροία».
Με το βαθύ στηθόδεσμο, τον ήλιο στα μαλλιά,
κι αυτό το ανάστημα
ίσκιοι και χαμόγελα παντού
στους ώμους στους μηρούς στα γόνατα·
ζωντανό δέρμα, και τα μάτια

με τα μεγάλα βλέφαρα,
ήταν εκεί, στην όχθη ενός Δέλτα.
Και στην Τροία;
Τίποτε στην Τροία — ένα είδωλο.
Έτσι το θέλαν οι θεοί.
Κι ο Πάρης, μ' έναν ίσκιο πλάγιαζε σα νά ήταν πλάσμα
ατόφιο·
κι εμείς σφαζόμασταν για την Ελένη δέκα χρόνια.

Μεγάλος πόνος είχε πέσει στην Ελλάδα.
Τόσα κορμιά ριγμένα
στα σαγόνια της θάλασσας στα σαγόνια της γης·
τόσες ψυχές
δοσμένες στις μυλόπετρες, σαν το σιτάρι.
Κι οι ποταμοί φουσκώναν μες στη λάσπη το αίμα
για ένα λινό κυμάτισμα για μια νεφέλη
μιας πεταλούδας τίναγμα το πούπουλο ενός κύκνου
για ένα πουκάμισο αδειανό, για μιαν Ελένη.
Κι ο αδερφός μου;
Αηδόνι αηδόνι αηδόνι,
τ' είναι θεός; τί μη θεός; και τί τ' ανάμεσό τους;

«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες».

Δακρυσμένο πουλί,
στην Κύπρο τη θαλασσοφίλητη
που έταξαν για να μου θυμίζει την πατρίδα,
άραξα μοναχός μ' αυτό το παραμύθι,
αν είναι αλήθεια πως αυτό είναι παραμύθι,
αν είναι αλήθεια πως οι άνθρωποι δε θα ξαναπιάσουν
τον παλιό δόλο των θεών·
αν είναι αλήθεια
πως κάποιος άλλος Τεύκρος, ύστερα από χρόνια,
ή κάποιος Αϊάντας ή Πρίαμος ή Εκάβη
ή κάποιος άγνωστος, ανώνυμος, που ωστόσο
είδε ένα Σκάμαντρο να ξεχειλάει κουφάρια,
δεν το 'χει μες στη μοίρα του ν' ακούσει
μαντατοφόρους που έρχονται να πούνε
πως τόσος πόνος τόση ζωή
πήγαν στην άβυσσο
για ένα πουκάμισο αδειανό για μιαν Ελένη

Βιογραφικό σημείωμα

Ο Γεώργιος Σεφέρης, ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες ποιητές και διανοούμενους του 20ού αιώνα, γεννήθηκε στη Σμύρνη το 1900. Το πραγματικό του όνομα ήταν Γεώργιος Σεφεριάδης. Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε νομικά στη Σορβόνη στο Παρίσι, όπου επηρεάστηκε από τη γαλλική λογοτεχνία και τον συμβολισμό.

Εκτός από την ενασχόλησή του με την ποίηση, ο Σεφέρης ακολούθησε επιτυχημένη διπλωματική καριέρα. Υπηρέτησε σε διάφορες ελληνικές πρεσβείες και το 1957 έγινε πρέσβης της Ελλάδας στο Ηνωμένο Βασίλειο. Η διπλωματική του εμπειρία επηρέασε το έργο του, καθώς η ποίησή του αντικατοπτρίζει τόσο το ιστορικό παρελθόν της Ελλάδας όσο και τις σύγχρονες πολιτικές και κοινωνικές ανησυχίες.

Το 1931 δημοσίευσε την πρώτη του ποιητική συλλογή *Στροφή*, η οποία σηματοδότησε την έναρξη της πορείας του στη νεοελληνική λογοτεχνία. Στη συνέχεια ακολούθησαν έργα όπως το *Μυθιστόρημα* (1935) και τα *Ημερολόγια Καταστρώματος*, όπου η αρχαία ελληνική παράδοση συναντά τον σύγχρονο προβληματισμό. Ο Σεφέρης θεωρείται βασικός εκπρόσωπος της Γενιάς του '30, ενός λογοτεχνικού ρεύματος που έφερε την ελληνική ποίηση σε επαφή με τα ευρωπαϊκά ρεύματα του μοντερνισμού.

Το 1963 τιμήθηκε με το Νόμπελ Λογοτεχνίας, γινόμενος ο πρώτος Έλληνας που έλαβε αυτή τη διάκριση. Στην ομιλία του κατά την απονομή, τόνισε την αξία της ελληνικής γλώσσας και παράδοσης, συνδέοντας την ποίηση με την ταυτότητα ενός λαού. Εκτός από την ποίηση, ασχολήθηκε με τη μετάφραση και τη μελέτη του έργου του Τ.Σ. Έλιοτ. Στα τελευταία χρόνια της ζωής του, ο Σεφέρης πήρε δημόσια θέση κατά της Χούντας των Συνταγματαρχών (1967-1974), γεγονός που τον κατέστησε σύμβολο της αντίστασης. Πέθανε το 1971 στην Αθήνα, αφήνοντας πίσω του ένα σπουδαίο λογοτεχνικό έργο που εξακολουθεί να επηρεάζει τις νεότερες γενιές.

ανάλυση του ποιήματος

Το ποίημα «Ελένη» του Γιώργου Σεφέρη, γραμμένο το 1953, αποτελεί μια από τις σημαντικότερες ποιητικές συνθέσεις της ελληνικής λογοτεχνίας. Ο ποιητής αντλεί το θέμα του από τον αρχαίο ελληνικό μύθο και επαναδιαπραγματεύεται την ιστορία της Ωραίας Ελένης. Ο Σεφέρης εμπνέεται από την εκδοχή του μύθου της Ελένης που διασώζεται στην Παλινωδία του Σησίοχου και στην Ελένη του Ευριπίδη. Σύμφωνα με αυτήν, η πραγματική Ελένη δεν πήγε ποτέ στην Τροία· αντ' αυτής, η θεά Ήρα δημιούργησε ένα φάσμα, ένα είδωλο, ενώ η πραγματική Ελένη παρέμεινε στην Αίγυπτο καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου. Έτσι, ολόκληρη η σύγκρουση και η δεκαετής αιματοχυσία των Ελλήνων και των Τρώων βασίστηκε σε μια ψευδαίσθηση. Ο ποιητής χρησιμοποιεί αυτόν τον μύθο για να κάνει μια **βαθύτερη αναζήτηση των συνεπειών του πολέμου, της ματαιότητας των θυσιών και της ψεύτικης αλήθειας** που καταδυναστεύει την ανθρωπότητα.

Θεματικές ενότητες

Το ποίημα χωρίζεται σε **τρεις βασικές ενότητες** που αναπτύσσουν το κεντρικό θέμα της ψευδαίσθησης και της ματαιότητας του πολέμου.

α' ενότητα (στροφή 1-2): η ατμόσφαιρα της μνήμης και της απώλειας

Το ποίημα ξεκινά με τον επαναλαμβανόμενο στίχο: «*Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες.*»

Οι Πλάτρες, μια ορεινή περιοχή της Κύπρου, αποκτά **συμβολικό χαρακτήρα**, συνδέοντας την ατομική μνήμη με την ιστορία και το παρελθόν. Ο Σεφέρης δημιουργεί μια αίσθηση **μελαγχολίας και αϋπνίας**, όπου ο ήχος των αηδονιών γίνεται στοιχείο που ξυπνά αναμνήσεις, είτε προσωπικές είτε συλλογικές.

Στους επόμενους στίχους, το αηδόνι συμβολίζει τόσο την ποίηση όσο και την αναπόληση: «*Αηδόνι ντροπαλό, μες στον ανασασμό των φύλλων, συ που δωρίζεις τη μουσική δροσιά του δάσους στα χωρισμένα σώματα και στις ψυχές αυτών που ξέρουν πως δε θα γυρίσουν*». Εδώ ο Σεφέρης αναφέρεται στους νεκρούς του πολέμου, που γνωρίζουν ότι δεν υπάρχει επιστροφή, τονίζοντας τη ματαιότητα των ανθρώπινων συγκρούσεων.

β' ενότητα (στροφή 3-6): ο μύθος της Ελένης και η απομυθοποίηση

Ο ποιητής, αφού δημιουργήσει μια ατμόσφαιρα **νοσταλγίας και ονειροπόλησης**, εισάγει την κεντρική αφήγηση του μύθου της Ελένης: «*Και στην Τροία; Τίποτε στην Τροία —ένα είδωλο*». Η φράση αυτή συμπυκνώνει ολόκληρη την τραγωδία του πολέμου: ο σκοπός για τον οποίο πολέμησαν οι Έλληνες δεν υπήρχε ποτέ. Η Ελένη δεν ήταν παρά μια **ψευδαίσθηση**, ένας αντικατοπτρισμός που δημιούργησαν οι θεοί.

Στη συνέχεια, ο Σεφέρης περιγράφει τον παραλογισμό των γεγονότων: «*Κι ο Πάρης, μ' έναν ίσκιο πλάγιαζε σα να ήταν πλάσμα ατόφιο· κι εμείς σφαζόμασταν για την Ελένη δέκα χρόνια*». Ο πόλεμος, δηλαδή, έγινε για ένα **κενό**

αντικείμενο, ένα "πουκάμισο αδειανό", όπως θα πει αργότερα. Η **τραγική ειρωνεία** του πολέμου καταδεικνύεται μέσα από την εικόνα του Πάρη που κοιμάται με ένα «είδωλο» και των Ελλήνων που πολεμούν μάταια.

γ' ενότητα (στροφή 7-8): η οδύνη του πολέμου και η ματαιότητα

Στην τελευταία ενότητα, ο Σεφέρης αναπτύσσει το υπαρξιακό του ερώτημα: «*Τ' είναι θεός; τι μη θεός; και τι τ' ανάμεσό τους*»; Η ρήση αυτή, δανεισμένη από τον Σοφοκλή, δείχνει την αβεβαιότητα για το αν τα ανθρώπινα γεγονότα καθορίζονται από τους θεούς, από την τύχη, ή από τις προσωπικές επιλογές των ανθρώπων.

Η εικόνα του πολέμου κορυφώνεται δραματικά: «*Τόσα κορμιά ριγμένα στα σαγόνια της θάλασσας στα σαγόνια της γης· τόσες ψυχές δοσμένες στις μυλόπετρες, σαν το σιτάρι*». Ο Σεφέρης παρομοιάζει τους νεκρούς με κόκκους σιταριού που αλέθονται από τις μυλόπετρες, μια δυνατή μεταφορά του πολέμου ως μηχανισμού καταστροφής.

Η καταληκτική εικόνα είναι ίσως η πιο γνωστή φράση του ποιήματος: «*Για ένα πουκάμισο αδειανό, για μιαν Ελένη*». Ο Σεφέρης χρησιμοποιεί το πουκάμισο ως **σύμβολο του κενού**, της **απουσίας νοήματος**, υποδηλώνοντας ότι οι άνθρωποι πολεμούν συχνά για ψευδαισθήσεις που δεν έχουν καμία πραγματική υπόσταση.

καταληκτικές σημειώσεις

Το ποίημα «*Ελένη*» είναι μια **αντιπολεμική** και **φιλοσοφική** αναζήτηση για τη ματαιότητα των συγκρούσεων. Ο Σεφέρης αποδομεί τους ηρωικούς μύθους και δείχνει ότι πολλές φορές οι άνθρωποι θυσιάζουν τη ζωή τους για ανύπαρκτους ή κατασκευασμένους λόγους. Μέσα από τον μύθο της Ελένης, ο ποιητής αναδεικνύει τη **διαχρονικότητα της απάτης** και της **ψευδαίσθησης**, υπαινισσόμενος ότι η ιστορία επαναλαμβάνεται, ενώ το μοτίβο του αηδονιού και η επανάληψη της φράσης «*Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες*» υποδηλώνουν **τη δύναμη της μνήμης** και το **βάρος της ιστορίας**.

Το ποίημα ανήκει στον κύκλο των ποιημάτων του Σεφέρη που πραγματεύονται την ελληνική μοίρα και τη σχέση του παρελθόντος με το παρόν. Μέσα από την Ελένη, ο ποιητής μας καλεί να αμφισβητούμε τις αλήθειες που μας παρουσιάζουν και να αναζητούμε το πραγματικό νόημα πίσω από τα γεγονότα.